

látairól; s talán neki köszönhetjük a Devecseri-filológia egyik legkitűnőbb kritikai írását, melyben oly találóan mutatott rá e költészet tüneményes könnyedségeire és a súlytalanság nehézségeire.

Juhász Béla a valóság elkötelezettje. Nem lelkesedik azért az íróért, alkotásért, amely valahol a világon kívül keresi a boldogulás pontjait. Alaposan, minden összetevőre kiterjeszkedő figyelemmel építi fel tanulmányait, sosem enged a pillanatnyi impresszióknak, hanem mindig a mű és az életmű kínálta anyag birtokában ítélkezik. Véleménye épp

ezért tiszteletet parancsol akkor is, ha esetleg az övétől eltérő tájékozódási pontokat is kijelölhetünk. Persze, igazságtalanság lenne azt állítani, hogy Juhász Béla nem tud igazi értékeket teremteni vagy felidézni. Aki elolvassa Pákozdy Ferencről írt szép és alapos tanulmányát, meggyőződhet arról, hogy az Alföld homokján is teremnek örökzöld növények, és itt is felépülhet az a virtuális birodalom, mely a világ minden részén közös.

SÍKI GÉZA

ZENETÖRTÉNET — DIÓHÉJBAN

Csak örülni lehet annak, hogy a Zeneműkiadó elhatározta: megjelenteti Szabolcsi Bence összes műveit.* Századunknak kivételes jelensége volt ő, az utolsó nagyok egyike, akik még összefüggéseiben látták azt, amit mi már csak részleteiben vagyunk képesek átfogni, s szemüket mindig a nagy és oszthatatlan egészre szegezték, akkor is, amikor a kor zűrzavara elfedte azt. Szabolcsi Bence a művészetek szimultaneizmusának volt szószólója. Mi sem állt távolabb tőle, mint a szűkösen értelmezett „szakmaiság”, az irodalmat, a zenét és a képzőművészetet közös emberi törekvések különféle, végső soron azonban mégis egységes alapról induló és egy végpontban találkozó megnyilatkozási formáiként szemlélte és szemléltette. Amikor a harmincas és negyvenes évek nagy magyar tudósairól szólunk, Kerényi Károlyról, Horváth Jánosról, Gombocz Zoltánról és a többiekéről, velük egy sorban kell említenünk a végtelenül szerény, kicsit mindig visszahúzó Szabolcsi Bencét. Szívósan és töretlenül őrizte, mutatta föl az emberi kultúra örök kincseit és az emberi teremthető géniuszt egy olyan korban, amely kikezdte az értékeket és a humanizmus eszményét sárba tiporta.

A Bevezetés a zenetörténetbe „A zene története” alapvetése. Az utóbbi már a világháború idején íródott, első kiadása 1940-ben jelent meg. A „bevezetés” születése még a béke éveire esik: 1936-ban kötött szerződést Szabolcsi Bencével a Franklin Könyvkiadó, s 1936 októberében már úgy hirdette a Tükör, a Társu-

lat Révay József szerkesztésében megjelenő lapja, mint „elkészült” alkotást. Nem kétséges, hogy a kitűnő zenetudós legkedveltebb terepében kalandozhatott ebben a munkában, még akkor is, ha korántsem csak egyszerű, végérvényesen eldöntött kérdésekről szól benne. Stílusának és módszerének épp az az egyik varázslata, hogy a legnehezebb szakmai kérdésekről is utolérhetően könnyedséggel, áttetsző világossággal tud szólni. Csak egyetlen példát: a zenetörténetnek mindig is egyik legvitatottabb kérdése volt a korszakolás. Egyik legbriliánsabb fejezete a Bevezetésnek, melyben Szabolcsi — részben H. J. Moser beosztását követve, de azt bizonyos pontokon kiegészítve, módosítva is — felrajzolja a maga elképzeléseit, ahogy rámutat az általános korstílusra, erre a napjainkig vitatott fogalomra, s ennek adekvát zenei kifejezésére és műfajaira. Mily magától értetődő könnyedséggel oldja meg azt a kérdést, vajon mi a magyarázata annak, hogy a zenetörténet bizonyos „nagy órái” nem ütnek egyszerre a képzőművészetével, miért nincs például Bachnak párhuzamos társa a német költészetben vagy szobrászatban, miért hiányzik Rembrandt párja a holland muzsikában? A zene nem a „legifjabb művészet”, mint ezekre a kérdésekre válaszolni akarva egyes történészek állították. Mindössze — mint minden más művészetnek is — „különleges törvényei vannak, az általános folyamatokon belül sajátos, egyéni folyamat-szabálya”.

Mindaz, ami majd A zene történetében beteljesedik, itt, a Bevezetésben még forrong, alakul. De már itt megragad a

*Szabolcsi Bence: Bevezetés a zenetörténetbe (Zeneműkiadó)

rendszer világossága. Az a nagyvonalú áttekintőkészség, ahogy Szabolcsi rávillant egy-egy korszak Európájára, világtérképére, s kiválasztja azokat a zenei formákat, melyek legdinamikusabban fejlődnek az adott korban. A melódia útját követi, ahogy fokról fokra bonyolultabb formákat keresve, az egyszólamúság első változataitól eljut végül a többszólamúságnak olyan csodálatos példáihoz, mint Bach vagy Beethoven. Szabolcsi Bence egyéniségéhez, kutatói magatartásához is közel áll az a fajta szemléletmód, mely mindig a csúcokra tekint, s folyvást azt az utat kutatja, mely a bércekre

visz. Az út maga is fontos, de az igazán felemelő az a pillanat, amikor végül is felér az ember az utolsó kiszögellésre s ott vetve meg lábát tekint vissza a hegyoldalra.

Szabolcsi Bence kitűnő kalauz egy ilyen hatalmas úton. Pontosan tudja, hová érdemes erőnk megfeszítésével törekednünk, s melyek csak a pontok, ahonnan nem nyílik kilátás semerre sem. Olyan vezető ő, aki példát mutat, ideálokat ad, s közben szinte észrevétlenül példaképpé lényegül ő maga is.

(R. L.)

KALANDOZÁS CHOPIN VILÁGÁBAN*

1830 novemberében hagyta el Chopin Lengyelországot. Szívében visszhangzott még a férfikarra és gitárkíséretre írt kantáta néhány sora, melyet tanára vezetésével énekeltek el lengyel barátai búcsúztatóul: „Bár elhagytod drága földünk, szíved ittmarad közöttünk?” S annál inkább ottmaradt a szíve, mennél többet kellett szenvednie Bécsben, ahol pedig alig egy éve még a zenei világ ünnepeit kedvence volt. Most, amikor szűksége lenne segítségre és megértésre, értetlenséget, idegenkedést tapasztalt mindenünnen. Kedvtelve idézik előtte a német „aranymondást”: „Von Polen ist nichts zu holen”. Pirulva hallgatja egy gazdag polgár szellemességét: „Der liebe Gott hat nur einen Fehler gemacht, dass er die Polen geschafft hat...” Pénze elfogy, kesernyés leveleket ír apjának „utánpótlásért”. Ugyanakkor személyes tanúja az európai Sturm und Drangnak, mely talán épp a sokat szenvedett lengyel értelmiségiek szívében visszhangzik legdöngőbbben. Legalábbis erről árulkodik a h-moll scherzo, első lépés egy új műfajban, mellyel eddig nem próbálkozott, de melynek nagy példái ott lebeghettek szeme előtt Beethoven és Schubert műveiben.

Ez a scherzo már címével is megdöbbenhetette azokat, akik Chopintól sűlytalan, lebbenő könnyedségű műveket vártak. Tragikum rejlik benne, s ugyanakkor lépten-nyomon tetten érhető olyan motívumok is, melyek igazán csak lengyel fül számára nyílnak ki. A lélek mélye, a hazátlan ember kétsé-

gei örvénylenek a scherzóban, de felvillan benne a lengyel karácsony idilli képe is hasonlóan egy Wyspianski-képen látottakhoz: „...mélyen bent a lakásban kis hálószoba látszik, a mennyezetről aláfüggő, gyertyafényben úszó, csillogó karácsonyfaival. A bölcső fölé hajló anya mellét kínálja a csecsemőnek, miközben karácsonyi éneket dúdol, s annak ütemére ringatja a bölcsőt.”

De döbbenetet keltett a scherzo záró részének hatszor ismétlődő híres akkordja is, mely oly híven vall zeneszerzőnk viharzó, tétova érzelmeiről. Ez a hatszor ismétlődő akkord felháborította a hallgatók egy részét, csodálkozó vállvonogatásra készítette a másikat. Nem értették, nem akarták megérteni, mi rejlik e tragikusan szaggatott világ legmélyén.

Ránki Dezső kitűnő Chopin-játékos. Pedig Chopint jól játszani talán a legnehezebb dolog. Hiszen minden művének minden taktusához kommentárok, értelmezések sora olvasható. Hogy milyen mélyre hatoltak az elemzők világában, arról híven árulkodik Gide-nek egy ingerült följegyzése a 3. scherzo előadásával kapcsolatban: „Nem vesződöm többé annak az előnynek a kutatásával, amelyet a virtuózok abban vélnek megtalálni, hogy presto játsszák azt a nyolcad-esőt, amely egyenlő időközökben lép közbe a 3. scherzo középrészének komoly és titokzatos koráljában. Ezt a futamot pontosan a korálhoz vett tempónak a ritmusában kell játszani, vagyis a jelölés szerint; nem késéssel s nem hirtelen lendülettel, mintha rugó lökésére indulnánk. Szélid és langyos eső ez, mögötte ott nevet már a szivárvány.

*Chopin: 4 scherzo (Előadja: Ránki Dezső; Hungaroton SLPX 11773) — f-moll zongoraver-seny, Krakowiak. (Előadja: Falvai Sándor; H ungaroton SLPX 11815)